

## ZO SÚKROMNEJ KOREŠPONDENCIE TOMÁŠA NÁDAŠDYHO: URČENIE NÁSTUPNÍCTVA NA ČESKOM TRÓNE A ZAJATIE PREDSTAVITEĽOV RODU ŠLIK<sup>1</sup>



Mária MOLNÁROVÁ

Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre  
Katedra histórie FF UKF v Nitre  
Hodžova 1  
949 01 Nitra  
marikamolnarova91@gmail.com  
ORCID: 0000-0002-1943-4015

MOLNÁROVÁ, Mária. *From the private correspondence of Nádasdy Tamás: succession on the Czech throne and captivity of representatives of the Schlik family.* In *Studia Historica Nitriensia*, 2022, vol. 26, no. 1, pp. 105-119, ISSN 1338-7219, DOI: 10.17846/SHN.2022.26.1.105-119.

Private correspondence is stylistically, linguistically and content different from official correspondence, which in no way limits its informative value. In it, the writers express their subjective opinions, observations, experiences, but also important information with the expressive value of the time in which they lived. The author of the letter analyzed and interpreted is the later Hungarian palatine Nádasdy Tamás, who addresses it to his wife Kanizsay Orsolya. The correspondence contains information on current political events, with a primary emphasis on the government and I. Ferdinand of Habsburg's relations in the Czech Kingdom. At the beginning of the article, the history and government conditions in the Czech and Hungary kingdoms during the reign of I. Ferdinand are briefly explained. Several paragraphs are devoted to the life and career of Nádasdy Tamás. The conclusion consists of a transcript of the original text of the letter, a modified transcript of the original text of the letter, a translation of the transcript of the original text of the letter, a translation of the modified transcript of the original text of the letter, followed by its analysis and interpretation.

**Kľúčové slová:** Tomáš Nádašdy; Uršuľa rod. Kanižayová; Ferdinand Habsburský; Šlikovia; krajiny Českej koruny; korešpondencia; 16. storočie;

**Keywords:** Nádasdy Tamás; Kanizsay Orsolya; Habsburg Ferdinand; Schlik family; Kingdom of Bohemia; Correspondence; 16<sup>th</sup> Century;

### Úvod

Uhorské kráľovstvo od svojho vzniku až po vytlačenie osmanských vojsk malo niekoľko hlavných kráľovských sídelných miest, Ostrihom (1001 - 1256), Stoličný

1 Štúdia vyšla ako výstup z projektov UGA I/5/2021 Kanižayovsko - Nádašdyovský dvor, ako príklad ranonovovekého renesančného dvora v Uhorsku. UGA I/5/2020 Dejiny Uhorska v 16. storočí optikou manželky palatína.

Belehrad (1001 – 1543), Budín (1256 – 1541), Prešporok (1536 – 1783)<sup>2</sup>, Pešť-Budín (1783 – 1873), ale za skutočné centrum bol pokladaný Budín.<sup>3</sup> Mesto pokladali za uhorské centrum vzdelanosti, vedy a kultúry, kde sa združovali elity všetkého druhu. Hoci šľachta disponovala hlavnými sídlami na vidieku, časť jej predstaviteľov nadobúdala nehnuteľnosti v Budíne alebo v jeho blízkosti, kde trávili časť roka. Po vpáde osmanských vojsk a obsadení mesta, novovzniknutá situácia podnietila šľachtu k opusteniu týchto rezidiencií a k návratu do vidieckych sídiel. Na jednej strane to viedlo k dekadencii dovtedy rušného kultúrneho a spoločenského života, ale na strane druhej k vzostupu listovej komunikácie a vzdelanosti.<sup>4</sup>

Predstavitelia šľachty sa zrazu ocitli odtrhnutí od časti svojej rodiny, blízkych priateľov a známych, ktorí v Budíne žili v ich blízkosti, ale tým, že sa presťahovali na vidiek, stratili pravidelný kontakt. Potreba socializácie (komunikácie) a zdieľania informácií, či už súkromných alebo úradných, vzhľadom na aktuálne panujúcu situáciu, bola vybavovaná v písomnej podobe. V období 16. storočia, kedy list vznikol, písomná gramotnosť nebola nutnosťou, ale skôr prejavom vzdelanosti jedinca. Mužskí predstavitelia šľachtickej a zemepanskej vrstvy sa snažili o získanie aspoň základného vzdelania (čítať, písať, počítať), ale ich manželky to ovládať nemuseli. Na všetkých (takmer) dvoroch boli zamestnaní pisári, ktorí im korešpondenciu predčítali, ale aj myšlienky svojich „negramotných“ pánov vkladali na papier.<sup>5</sup> Rozmachom korešpondencie je bádateľom umožnené nahliadnúť do súkromia pisateľov a adresátov listov, a získať iný náhľad na danú dobu. Pri výskume rodinnej korešpondencie je najlepšie siahnuť, ak to možnosti dovoľia, po fondoch šľachtických rodinných archívov, ktoré sú v prípade Uhorska súčasťou zbierky Národného archívu.<sup>6</sup> Zbierka korešpondencie Nádašdyovcov a ich rodinných príslušníkov je uložená pod názvom *Archivum familiae Nádasdy* vo fondoch *Maďarského Národného Archívu (Magyar Nemzeti Levéltár)*, ale časť úradnej korešpondencie sa nachádza aj vo viedenskom štátnom-, krajinskom- a dvorskom archíve.<sup>7</sup> V štúdií analyzovaný a interpretovaný list možno nájsť pod označením E185 *Archivum familiae Nádasdy*, v rámci sekcie korešpondencia, pod zložkou Tomáš Nádašdy – Uršuľa rod. Kanižayová.<sup>8</sup>

<sup>2</sup> V 16. storočí zaužívaný tvar bol v nem. Presburg, v latinsky písaných listoch a listinách je najčastejšie tvar Posonium, pričom v maď. sú zaužívané dva tvary Posony a Pozsony.

<sup>3</sup> BESSNYEI, József. A Magyar Királyság központja – Buda – és Nagyszombat kapcsolattrendszerre a Mohács utáni évtizedekben. In SZVOBODA DOMÁNSZKY, Gabriella (ed.). Tanulmányok Budapest Múltjából XL. Budapest, 2015, s. 107 – 120.

<sup>4</sup> KÁROLYI, Árpád – SZALAY, József. Nádasdy Tamás nádor családja levelezése. Budapest, 1882, s. 3-5.

<sup>5</sup> CZIGÁNY, Lóránt. The Reformation: the Triumph of the Vernacular. In CZIGÁNY, Lóránt. A History of Hungarian Literature. From the Earliest Times to the mid-1970's. Budapest, 1984. Dostupné na internete: <<http://mek.niif.hu/02000/02042/html/7.html>>.

<sup>6</sup> Magyar Nemzeti Levéltár (ďalej MNL)

<sup>7</sup> MNL, Magyar Országos Levéltár (ďalej OL), Magyar kincstári levéltár (ďalej MKL), Magyar Kamara Archivuma (ďalej MKA), Családi és személyi fondok (CSF), E185 Archivum familiae Nádasdy (1527 – 1730). (ďalej ako MNL, OL, E185 Archivum familiae Nádasdy). V preklade: Maďarský Národný Archív, Štátny Archív, Archív maďarskej pokladnice, Archív uhorskej komory, Rodinné a osobné fondy, E 185 Archív rodiny Nádašdy (1527 – 1730).

<sup>8</sup> Originál Nádasdy Tamás – Nádasdy Tamásné Kanizsay Orsolya. V príspevku budú mená z uhorského obdobia spoločných dejín uvádzané podľa Pravidiel slovenského pravopisu, Bratislava, 1998.

V čase vzniku listu žili Tomáš Nádašdy a Uršuľa Kanižayová už takmer 10 rokov v manželskom zväzku. Uršuľa bola dcérou Ladislava V. Kanižaya a Anny Kataríny rod. Bélteky Drágffyovej a poslednou predstaviteľkou svojho rodu, ktorej bolo udelené právo *praefectio*.<sup>9</sup> S manželom mala napriek väčšiemu vekovému rozdielu harmonický vzťah, založený na vzájomnej úcte, láske a uznaní,<sup>10</sup> čoho dôkazom je ich početná súkromná korešpondencia, ktorá (vzhľadom na kariéru Nádašdyho) reflektuje dobu a hlavne politické udalosti, dejateľov a tvorcov dejín. Dnes dochovaná časť korešpondencie, pozostáva z 242 priamych listov medzi manželmi a desiatkami (možno až stovkami)<sup>11</sup> nepriamej korešpondencie, ktorú tvoria odkazy a zmienky v listoch iných adresátov v rámci rodiny a okruhu priateľov/známych.<sup>12</sup>

List je v štúdií možné nájsť v troch podobách, ako priamy prepis v maďarskom jazyku,<sup>13</sup> štylizovaný prepis v maďarskom jazyku<sup>14</sup> a štylizovaný preklad v slovenskom jazyku.<sup>15</sup> Cieľom štúdie je analyzovanie a interpretovanie vybraného listu, poukazujúc najmä na politické udalosti v období vlády Ferdinanda I. Habsburského v Uhorsku a v Krajinách českej koruny.

### Uhorská a česká koruna v rukách Ferdinanda

Po bitke pri Moháči (1526), v ktorej prišiel o život aj Ľudovít Jagelovský, na uhorský a český trón nastúpil Ferdinand I. Habsburský. Nová éra so sebou priniesla „vznik“ multietnického súštátia, tvoreného z území pod nadvládou Habsburgovcov (Štajersko, Tirolsko, Korutánsko, Horné a Dolné Rakúsko a Kraňsko), Kráľovského Uhorska<sup>16</sup>, Krajín koruny českej (Čechy, Morava, Sliezske, Dolné i Horné Lužice), ktoré chcel riadiť centralistickou vládou z Viedne. Nástup vlády novej dynastie nebol vítaný, predovšetkým v radoch uhorskej a českej šľachty. Časť z nich chcela pôvodne dosadiť vlastných kandidátov zo svojich radov, čo neskôr viedlo k vyhroteniu vzťahov medzi habsburskými panovníkmi, stav-

<sup>9</sup> Praefectio (Donácia ženskému pokoleniu) je dekrét vydaný panovníkom, v ktorom majetky a práva pôvodné prináležiace mužskému pokoleniu, ktoré vymrelo, udeľuje žene toho istého pokolenia, čím ju stavia na roveň mužov. LUBY, Štefan. Dejiny súkromného práva na Slovensku. Bratislava, 2002, s. 397-398.; Odtiaľ je latinské pomenovanie praefectio a maďarský tvar fiúsítás.

<sup>10</sup> MNL, OL, E 180 Archivum familie Nádasdy, a. levelezés, Nádasdy Tamás - Nádasdy Tamásné.; MNL, OL, E 180 Archivum familie Nádasdy, a. levelezés, Nádasdy Tamásné - Nádasdy Tamás.; KÁROLYI - SZALAY, Nádasdy Tamás nádor, s. 1-114.; VIDA, Tivadar. „Szerelmes Orsikám...“. Budapest, 1988, 393 s.

<sup>11</sup> Presný údaj nemáme.

<sup>12</sup> Odosielateľom je jeden z manželov, ale adresátom je niekto z blízkeho okolia manželov (zväčša rodinní príslušníci, predstavitelia dvora, správcovia ich majetkov alebo blízki priatelia), ktorí vo svojich listoch našli odkaz pre jedného z manželov.

<sup>13</sup> So všetkými chybami, skratkami, s presnou jazykovou a formálnou štylizáciou pôvodcu. Prepísala autorka štúdie.

<sup>14</sup> Štylizovaný text s plnohodnotným, neskracovaným, korigovaným textom, pre plynulé čítanie textu v maďarskom jazyku, snažiac sa dobovať jazykovú štylizáciu. Štylizovala a vytvorila autorka štúdie.

<sup>15</sup> Gramaticky a štylisticky upravený preklad listu pre plynulé čítanie v slovenskom jazyku. Preložila autorka štúdie.

<sup>16</sup> Kráľovské Uhorsko bolo tou časťou uhorského kráľovstva, ktoré po rozdelení krajiny na tri časti zostalo v područí a pod správou Habsburgovcov.

mi, šľachtou, zemianstvom, ale aj strednou vrstvou obyvateľstva. Vnútroštátne a vnútropolitické spory nie raz vyhrotili situáciu až do otvoreného vojenského konfliktu, do ktorého sa zapojila aj tretia strana. V prípade vlády Ferdinanda to bol zväčša osmanský sultán.<sup>17</sup>

Súperenie o uhorskú korunu, po ére vlády Jagelovcov, viedli medzi sebou habsburský kandidát (Ferdinand) a predstaviteľ uhorskej šľachty (Ján Zápoľský). Kým prvý kandidát a jeho stúpenci svoj nárok utvrdzovali sobášnou politikou s Jagelovcami, zatiaľ druhá strana so svojimi prívržencami odvodzovala svoj nárok na uznesenie zasadania snemu na Rákošskom poli. Počiatkový boj o trón skončil vyhnaním Jána Zápoľského do Poľska, ten následne hľadal nových spojencov a našiel ich v podobe osmanských Turkov.<sup>18</sup> Vojensky a najmä finančne zaťažený Ferdinand pomoc zo zahraničia nemohol očakávať, čo ho viedlo k snahe získať finančné prostriedky z vyberania vojenskej dane. Tie nadobudol až za cenu významných ústupkov voči zemským stavom v Čechách, t. j. zavedením kompaktát, čím sa zaväzoval k neobsadzovaniu úradov cudzincami (mestských, zemských a kráľovských), k zachovaniu a zachovávaniu privilégií. V Krajinách Českej koruny bola sformovaná opozícia, riadiaca finančný sektor. Napriek tomu sa kráľovi podarilo opätovne získať kontrolu nad ekonomickou situáciou, a to prostredníctvom mincového práva, i právomocami nad židmi a ich finančnými zdrojmi.<sup>19</sup> Medzi rokmi 1527 – 1529, v období pretrvávajúcich vojenských

<sup>17</sup> PÁLFFY, Géza. *A Magyar Királyság és a Habsburg Monarchia a 16. században*. Budapest, 2016, s. 32-74.

<sup>18</sup> BESSENYEI, József. Zrínyi Miklós politikai szereplése a Szapolyai János és Habsburg Ferdinánd közötti küzdelem idején. In VARGA, Zoltán (ed.). *Zrínyi Miklós élete és öröksége*. 2008. november 7-8-án Zrínyi Miklós születésének 500. évfordulója alkalmából Szigetváron rendezett konferencia előadásainak szerkesztett szövege. Szigetvár, 2010, s. 48-56.

<sup>19</sup> Židia mali kľúčovú úlohu v zahraničnom obchode už od 10. storočia, t. j. v čase vznikajúceho českého kniežatstva. Prvé komunity sa sústreďovali najmä v Prahe, konkrétne v podhradí a Vyšehrade. Tieto osady už v tomto období disponovali čiastočnou autonómiou, ale s neistými právami. Počas križiackych výprav čelili obce mnohým atakom a časť z nich opustila obývané územie a presťahovala sa na územie Uhorska a Poľska. Tretí a štvrtý lateránsky koncil nariadili ich segregáciu a mimo get mohli vykonávať len prácu súvisiacu s obchodom a finančným. Bulou pápeža Inocenta IV. bolo zakázané násilie voči nim. Zvláštne privilégia voči židom vydal aj Přemysl Otakar II., pod názvom Statuta Iudaeorum, ktorým sa židia dostali do postavenia servi camerae regiae, čím sa de facto stali kráľovskými služobníkmi. Za svoju ochranu museli platiť v podobe daní a pôžičiek. Situácia sa výraznejšie zmenila až v 15. storočí, kedy po presťahovaní židov do vidieckych oblastí, začal ich rozmach aj v remeselnom odvetví. Za vlády Jagelovcov síce naďalej museli platiť dane, ale už neboli považovaní za kráľovský majetok. Ferdinand Habsburský v roku 1527 potvrdil ich nárok a privilégia na slobodu a vlastný majetok, čo zapríčinilo nárast počtu obyvateľov židovského pôvodu. V radoch šľachty mali významných podporovateľov, ale stredná vrstva v podobe remeselníkov znamenala konkurenciu. Všeobecne platné cechové pravidla na židov neplatili, mohli byť flexibilnejší k aktuálnym podmienkam, čím sa ich konkurencia takmer eliminovala. Meštianstvo a stredná vrstva sa snažila, pomerne úspešne, o ich vyhnanie z miest. Ferdinandovi v boji s osmanskými Turkami dochádzali financie a tak židov opäť povolal do miest, kde boli následne obvinení z vývozu a následného obohacovania sa na striebre, na ktoré mali platné privilégia. Síce de iure boli z územia Českej koruny vyhnaní, ale de facto k tomu nikdy nebolo pristúpené. Pre viac informácií viď. PĚKNÝ, Tomáš. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. Praha, 2001, s. 11-67 JANÁČEK, Josef. *České dějiny I. Doba předbělohorská*. I. díl. Praha, 1968, s. 70, 178-320.

konfliktov, Ferdinand nemohol očakávať pomoc spojencov z radov českej šľachty a ani stavov. České stavy súperenie o uhorskú korunu vnímali ako súkromnú záležitosť medzi Ferdinandom, Jánom Zápoľským, Osmanmi a ich spojencami a neumožnili mu čerpanie finančných a vojenských prostriedkov krajiny. Nepripravenosť habsburského vojska viedla k ich defenzíve a obliehaniu Viedne (1529), ktorá znamenala priame ohrozenie aj pre české stavy a nakoniec svoje pôvodné rozhodnutie zmenili. Poskytli finančnú a vojenskú pomoc svojmu kráľovi, čo viedlo nepriateľa k ústupu.<sup>20</sup>

Prvým krokom po víťazstve nad Osmanmi bola snaha o konsolidáciu moci. České stavy s tým samozrejme nesúhlasili, čoho výsledkom boli opätovné konflikty s kráľom. Ferdinand po stretnutí s Karolom V. (1530) nadobudol dedičné právo na trón a o rok neskôr sa stal novým rímskym kráľom, čo z neho de facto urobilo nového zástupcu rímsko-nemeckého cisára v jeho neprítomnosti. Tieto konflikty neboli jediné, ktorým musel kráľ čeliť. Krajinou zmietali nepokoje medzi katolíkmi a protestantmi, vyúsťujúce do vzniku Šmalkaldského spolku a jeho vystúpení na augsburskom sneme v roku 1530. Opätovný vojenský konflikt s Osmanmi bol na spadnutie, hoci k nemu nakoniec nedošlo a pristúpilo sa k uzatvoreniu prímeria s Jánom Zápoľským (30. decembra 1532) a Osmanskou ríšou (23. júna 1533). Ferdinand uznal zvrchovanosť Osmanov nad Uhorskom, resp. jednou časťou a na oplátku mu bola ponechaná vláda nad západnou oblasťou Uhorska (Kráľovské Uhorsko).<sup>21</sup>

Čiastočným urovnaním konfliktov na východných hraniciach sa naskytila možnosť riešenia problémov monarchie, ktorými boli samotná existencia dualizmu stavovskej a kráľovskej moci a tiež partikularizmus zemských stavov v jednotlivých oblastiach. Vytváraním a posilňovaním byrokratického aparátu došlo k posilňovaniu kráľovej pozície, ale na druhej strane aj k nárastu nevôle a rozmachu opozície. Stavy boli nejednotné – rozštiepené na menšie celky – a síce spoločnými silami kritizovali panovníkove „svojvoľné“ rozhodnutia, ako aj rozpútanie vojny s Uhorskom, ale každý celok (v prvom rade) bránil svoje vlastné slobody, politické koncepcie a záujmy. Habsburská prokatolícky založená politika, ich popieranie Jednoty bratskej, zdanenie miest a výrazné implementovanie luteranizmu, prispelo najmä k nárastu sympatií voči šmalkaldskému spolku a opozícií. Odpor väčšmi zosilnel po neúspechu o ďalšie snahy o uhorský trón a po narodení syna Jána Zápoľského (1540) – Jána Žigmunda Zápoľského – a jeho prehlásenia za kráľa. Do povstania v Uhorsku sa zapojili aj osmanskí Turci, ktorí zakrátko dobyli Budín. Po obsadení v ňom zriadili centrum ejáletu, čím eliminovali šance Ferdinanda na opätovné získanie Uhorska (1543). Na Morave, Lužiciach a Sliezsku kráľ narážal predovšetkým na náboženský odpor, zatiaľ čo v iných častiach Krajín koruny českej na nespokojnosť s mocenskou stranou vlády a ďalšími finančnými nárokmi. Toto negatívne stanovisko voči vláde Habsburgovcov

<sup>20</sup> JANÁČEK, České dejiny I. I. diel, s. 7-47.; JANÁČEK, Josef. České dejiny I. Doba předbělohorská. II. diel. Praha, 1984, s. 17-107.; ČECHURA, Jaroslav. První Habsburkové na českém trůně I. – České země v letech 1526 – 1583, Praha, 2008, s. 39-49.

<sup>21</sup> VOREL, Petr. Veliké dějiny zemí Koruny české VII. 1526 – 1618. Praha, 2005, 672 s.; PÁLFFY, A Magyar Királyság, s. 74-77.; JANÁČEK, České dějiny I. II. diel, s. 79-107.



vyústilo na prelome rokov 1546 – 1547 do vojenských konfliktov, akými boli šmalkaldská vojna a šľachtické povstania, ktoré skončili Ferdinandovým víťazstvom. Využívajúc svoju prevahu, presadil, aby jeho syn Maximilián bol v roku 1549 prijatý za pokračovateľa rodu na tróne a v 1562 bol aj korunovaný. Do konca života neprestával posilňovať katolicizmus a potláčať činnosť Jednoty bratskej. Po ňom dosadol na uhorský aj český trón jeho syn Maximilián.<sup>22</sup>

### **Pôvodca listu Tomáš Nádašdy**

Tomáš Nádašdy, barón z Nádašu, dedičný pán Fogaraša, chorvátsky a slavónsky bán, župan Železnej stolice, krajinský sudca Uhorska, hlavný vojenský veliteľ uhorských vojsk, diplomat, palatín Uhorska, otec Františka Nádašdyho (prezývaného čierny beg), manžel Uršule rod. Kanižayovej, svokor čachtickej pani Alžbety Bátoriovej, to je on v skratke. Dodnes ho radíme medzi najvzdelanejšie osobnosti svojej doby, ktorému sa napriek finančným ťažkostiam podarilo vyštudovať na prestížnych univerzitách vo Viedni, Bologni, či Ríme. Tam popri jazykoch získal vedomosti v oblasti práva a filozofie. Po návrate do vlasti ho kráľ Ľudovít II. Jagelovský poveril funkciou v kráľovskej kancelárii v úlohe osobného poradcu. Po Moháčskej bitke (1526) niekoľkokrát menil svoje stanovisko voči sporiacim sa stranám o uhorskú korunu. Najprv stál na strane Ferdinanda a pôsobil v radoch účastníkov vojenských ťažení voči Zápoľskému. Neskôr v úlohe vojenského veliteľa bojoval pri obliehaní Budína (1529) a padol do zajatia. Počas toho obdobia prestúpil na stranu Zápoľského.<sup>23</sup>

Od mladosti mal snahu zveľaďovať svoje majetky, keďže finančná situácia jeho rodiny nebola práve najlepšia. Zmenilo sa to po svadbe s Uršulou rod. Kanižayovou, ktorá patrila medzi najbohatšie šľachticné a dedičky majetkov. Po svadbe svoje rodinné sídlo preniesol na rodný dvor svojej manželky do Šárváru, ktorý takmer počas celého života zveľaďoval a rekonštruoval. Nádašdyovsko-kanižayovský dvor bol centrom pokroku, vzdelanosti, vedy a kultúry v Uhorsku, ktorý možno jednoducho opísať ako renesančný. Pomocou dobrého priateľa Jána Sylvestera založil na svojom panstve aj jednu z prvých škôl a zakrátko na to aj tlačiareň, kde vydávali knihy s náboženskou, poľnohospodárskou a inou tematikou.<sup>24</sup> Uvedomoval si problémy krajiny v odvetví hospodárstva a začal s ich reformou na svojom panstve. Finančné prostriedky mu poskytovalo honosné veno a majetky jeho manželky, s ktorou napriek ťažkostiam mal nadštandardný vzťah. Vzdelanosť pokladal za dôležitú až nevyhnutnú záležitosť, čoho dôkazom je nadobudnuté vzdelanie jeho manželky po svadbe, výchova a vzdelanie pokrvného

<sup>22</sup> KOHLER, Alfred. Ferdinand I. 1503 – 1564. Fürst, König und Kaiser. München, 2003, s. 207-285.; PÁLFFY, A Magyar Királyság, s. 77-136.; JANÁČEK, České dějiny I. II. díl, s. 272-335.; ČAPKA, František. Dějiny země Koruny české v datech. 3. vyd. Praha, 1999, s. 273-276.

<sup>23</sup> HORVÁTH, Mihály. Gróf Nádasdy Tamás élete, némi tekintettel korára. Buda, 1838, 148 s.; SÖPTEI, István. Nádasdy Tamás (1498 – 1562) emlékezete. Sárvár, 1998, 20 s.

<sup>24</sup> BESSENYEI, József. Introitus et exitus. Nádasdy Tamás birtokai, vagyona, jövedelmei és kiadásai. In BESSENYEI, József – DRASKÓCZY, István (eds.). Pénztörténet, gazdaságtörténet: tanulmányok Búza János 70. születésnapjára. Budapest; Miskolc, 2009, s. 24-53.

syna i všetkých detí, ktoré nechali v starostlivosti manželov Nádašdyovcov viacerí predstavitelia uhorskej šľachty a zemanstva.<sup>25</sup>

Ferdinandovi sa ho nakoniec podarilo opäť získať na svoju stranu, čo priamoúmerne viedlo k vzostupu Nádašdyho politickej a mocenskej kariéry. Hodnosť hlavného vojenského veliteľa ho mnohokrát zaviedla nielen na bojiská (napr. obliehanie Sihoťského hradu 1556, kde sa vyznamenal), ale aj na rôzne diplomatické misie (napr. rokovania s regentkou Jána Žigmunda, s kráľovnou Izabelou). Na zasadaní krajinského snemu ho 20. marca 1553 zvolili za palatína Uhorska a sudcu Kumánov. Úrad palatína nebol dlhší čas obsadený a tak Nádašdyho právomoci v novom úrade upravili ešte priamo na sneme. De facto mu boli udeľené všetky práva jeho predchodcov, v neprítomnosti panovníka zastával funkciu miestodržiteľa a hlavného veliteľa uhorských vojsk, bol hlavou uhorskej rady, ale aj sprostredkovateľom v rokovaní medzi kráľom a stavmi.<sup>26</sup>

Ako zástupca stavovskej<sup>27</sup> a uhorskej šľachty bol prítomný na rokovaní v roku 1561 o nástupníctve Ferdinandovho syna Maximiliána. Deklaroval stanovisko stavovskej šľachty a upozornil kráľa, že i keď nepopierajú nástupné právo jeho potomkov, ale v konečnom dôsledku oni rozhodnú o tom, ktorý z jeho troch synov dosadne na uhorský trón. Obávali sa totiž, že aj nový kráľ len zriedkavo zavíta do Uhorska. Dôkazom sú výzvy z roku 1555, v ktorých žiadali Ferdinanda, aby jeho pobyty v kráľovstve boli dlhšie a frekventovanejšie, a ak toto nie je možné, nech poverí touto úlohou svojho syna (Ferdinanda). Nádašdy týmito požiadavkami a vyhláseniami položil základy pre polemiky a politizovanie zo strany stavov voči kráľovi.<sup>28</sup> Do konca svojho života zostal vojenským veliteľom a ešte krátko pred svojou smrťou (2. júna 1562) vydal rozkaz na obsadenie hradu Hedešd. Pochovali ho v kostole Svätého Mikuláša v rodinnej hrobke v rakúskom Lockenhouse (Léka, Leuka).<sup>29</sup>

<sup>25</sup> MOLNÁROVÁ, Mária. Čo sa skrýva medzi riadkami? Moja milovaná Uršulka. In HETÉNYI, Martin (ed.). Študentská vedecká odborná činnosť: zborník vedeckých prác. Nitra, 2018, s. 256-291.

<sup>26</sup> BESSENYEI, József. A Nádasdyak. Budapest, 2005, 168 s.

<sup>27</sup> Pod pojmom „stavy“ (maď. rendek) je v historiografii označovaná skupina, ktorá má totožné práva a povinnosti. V uhorskom prostredí v stredoveku máme dva stavy, šľachtický a sedliacky. Šľachtický stav nezostal v každej krajine jednotný, čo môžeme vidieť na príklade Španielska alebo v prípade Uhorska v novoveku, za vlády prvých Habsburgovcov. Uhorská šľachta sa rozdelila na dva „tábory“: stavovskú šľachtu a zemanstvo (stredná a nižšia šľachta). Do stavovskej šľachty radíme tých predstaviteľov zvrchovanej šľachty (vyššej šľachty), ktorá nesúhlasila s vládou Habsburgovcov a právnymi zásahmi proti nim. DUCHOŇOVÁ, Diana. Šlachta. In DUCHOŇOVÁ, Diana – HANULA, Matej (eds.). Človek raného novoveku. Bratislava, 2020, s. 56-97.; SZÁRAY, Miklós. Történelem IV. A középkor. Budapest, 1991, s. 151.; BÁN, Péter (eds.). Magyar történelmi fogalomtár. II. L-ZS. Budapest, 1989, s. 137-139.

<sup>28</sup> Uhorské stavy, rovnako ako Tomáš Nádašdy, neboli spokojné s tým, že Ferdinand I. sa nezdržia-va dostatočne často a dlho v Uhorsku. Palatín síce sídlil v Bratislave a v prípade potreby mohol zasiahnuť namiesto kráľa, ale chýbal predstaviteľ kráľovského dvora alebo skôr kráľovskej rodiny. Z potomkov Ferdinanda I. bol práve syn Ferdinand (ml.) tým, ktorý mal k Uhorsku „blízko“. Ferdinand I. na uhorský trón chcel dosadiť syna Maximiliána, ale časť šľachty aj Nádašdy boli viac naklonení k tomu, aby nástupníctvo zdedil Ferdinand (ml.). Začali sa tvoriť politické šľachtické „tábory“, ktoré chceli docieľiť, aby bol Ferdinand (ml.) vymenovaný za zástupcu svojho otca v Uhorsku. KOHLER, Ferdinand I., s. 207-224.

<sup>29</sup> HORVÁTH, Nádasdy Tamás élete, s. 114-119.

## Dokument

List Tomáša Nádasdyho manželke zo dňa 14. septembra 1545 je uvedený v štyroch podobách: I. doslovný prepis pôvodného znenia listu bez úprav zo slovami v tvare, ako obsahuje originál (viď. príloha); II. upravený (štylizovaný) prepis pôvodného znenia listu, bez zásah do dobového jazyka, len s fonetickými úpravami pre ľahšie čítanie; III. preklad doslovného prepisu pôvodného znenia listu, snažiac sa zachovať dobovú štylistiku, jazyk a výrazy, v čo najvernejšie podobe v slovenskom jazyku; IV. preklad listu do slovenčiny, používajúc dobové vyjadrenia a výrazy. Mojim zámerom je, ponúknuť čitateľovi okrem obsahu a interpretácie aj možnosť nahliadnuť do dobovej gramatiky a štylistiky maďarského jazyka, ale zároveň prekladom oboznámiť, maďarský jazyk neovládajúceho čitateľa, s obsahom listu. Pri preklade listu sa snažím používať čo najviac ekvivalentov dobových výrazov. V pôvodnom aj upravenom maďarskom prepise sú súčasťou textu aj značky ||, ktoré označujú koniec riadku v pôvodnom dokumente. Doslovný preklad prepisu pôvodného listu nie je úplne možný vzhľadom na to, že v slovenskom jazyku neexistujú adekvátne ekvivalenty slov, ktoré by dokázali vystihnúť dobový jazyk, preto je preklad prepisu pôvodného listu s menšími rozdielmi od doslovného prekladu. Preklad upraveného prepisu listu sa snaží byť čo najbližšie k dnešnej štylizácii textu. Značky označujúce koniec riadka v preklade použité byť nemohli, keďže slovosled v slovenskom jazyku je rozdielny od toho maďarského, a teda ich nebolo možné dodržať.<sup>30</sup> Korešpondencia medzi manželmi je naozaj obsiahla a pri jej bádani je nevyhnutná pokročilejšia znalosť maďarčiny, dobových archaizmov, rétoriky a čiastočná latinská slovná zásoba.

Nižšie uvedený list, aj vzhľadom na jeho dĺžku, patrí medzi ľahšie spracovateľné s pomerne jednoduchou jazykovou a vetnou skladbou, menším počtom archaizmov a dobových výrazov, latinský jazyk (až na datačnú formulku a skratku za podpisom) v liste absentuje. Napriek tomu, na jej výpovednej hodnote to v žiadnom prípade neuberá. Prepis listu bol vyhotovený z originálu dokumentu, uloženého v zbierkach fondu *Archivum familiae Nádasdy* v MNL.

### Prepis pôvodného znenia listu:

*„Szerelmes orsikam, ma iutotam ide czeh || bratba, ki czak neg mrvöldönn || vagón pragatul, holnap ha || Istennek kellemetes leszen, pragaba || ebellem, ezen vtba niluan meg || ertetem hóg kival ő fölseghé || nem kesik pragaba, hanem || hetbe kelne betzbe indul, azert || hanem előb de vele haza megek, || az ifiu kivalokat, kivala || valasztotak az czehek, ha || az atóknak valami dolga || történi, az Slikeket meg || fogtak, de te ne beszeled, Isten || tarczon bekevel, Datum czeh || bratba : 14 septimbri 1545. ||*

*Az te Nadazsdyd ec ||*

*Aszonómnak vág ird, vág || mond, vág izend szolgálatomat.“<sup>31</sup>*

<sup>30</sup> Prepis aj preklad listov vyhotovila autorka štúdie.

<sup>31</sup> MNL, OL, E 180 Archivum familie Nádasdy, a. levelezés, Nádasdy Tamás – Nádasdy Tamásné. List zo súkromnej korešpondencie zo dňa 14. septembra 1545.



„Ez level adassek az en szerelmes orsikamnak“<sup>32</sup>

### Upravený prepis listu<sup>33</sup>

„Szerelmes Orsikám, ma jutottam ide, Cseh || Bratba, ki csak négy mérföldre || van Prágától. Holnap, ha || Istennek kegyelmes léssen, Prágában || ebédelek. Ezen az útba, nyilván meg || értettem, hogy király ű felsége || nem késik Prágába, hanem || hétbe kelve, Bécsbe indul. Azért, || ha nem előbb, de vele haza megyek. || Az ifjú királyokat királylá || választották az csehek, ha || az atyjuknak valami dolga || történik. Az Slikeket meg || fogták, de te ne beszéled. Isten || tartson békével. Datum Cseh || Bratba 14. Septembris 1545. ||

Az te Nádazsdyd ec.||

Asszonyomnak vagy írđ, vagy || mondd, vagy izend szolgálatomat.“

„Ez levél adassék az én szerelmes Orsikámnak“

### Preklad prepisu pôvodného znenia listu: <sup>34</sup>

„Milovaná Uršulka moja, dnes dostal som sem, Českého Brodu, ktorý je sám na štyri míle vzdialený od Prahy. Zajtra, ak bude li Boh milostivý, v Prahe obedujem. V tejto ceste, som samozrejme pochopil, že jeho veličenstvo kráľ nemešká do Prahy, ale do týždňa odíde do Viedne. Preto, ak nie skôr, ale s ním odídem domov. Mládych kráľov Česi za kráľov zvolili, ak by sa ich otcovi nejaká vec stala. Šlikov pochytili, ale ty to nehovor. Boh ťa udržiavaj v pokoji. Datum v Českom Brode, 14. Septembris 1545.

Ten tvoj Nádašdy etc.

„Mojej buď píš, alebo povedz, alebo odkazuj moje služby.“

Tento list nech je odovzdaný mojej milovanej Uršulke.

### Preklad upraveného prepisu listu <sup>35</sup>

„Moja milovaná Uršulka, dnes som sa dostal sem, do Českého Brodu, ktorý je (len) na štyri míle vzdialený od Prahy. Zajtra, ak bude ku mne Boh milostivý, obedujem už v Prahe. Počas tejto cesty som zistil, že jeho milosť kráľ sa nezdrží v Prahe, iba približne týždeň, potom odíde späť do Viedne. A preto ak nie skôr, ale s ním sa určite vrátim domov. Mla-

<sup>32</sup> MNL, OL, E 180 Archivum familie Nádasdy, a. levelezés, Nádasdy Tamás – Nádasdy Tamásné. List zo súkromnej korešpondencie zo dňa 14. septembra 1545. Na rubnej strane listu v časti adresného štítku uvedený adresát listu. Celý list je písaný vlastnoručne.

<sup>33</sup> MNL, OL, E 180 Archivum familie Nádasdy, a. levelezés, Nádasdy Tamás – Nádasdy Tamásné. List zo súkromnej korešpondencie zo dňa 14. septembra 1545. Štylizovaný prepis pre ľahšie čítanie so zachovaním pôvodných tvarov slov. Na poskladanom a zapečatenom liste, z vonkajšej strany bol uvedený adresát.

<sup>34</sup> MNL, OL, E 180 Archivum familie Nádasdy, a. levelezés, Nádasdy Tamás – Nádasdy Tamásné. List zo súkromnej korešpondencie zo dňa 14. septembra 1545. Preklad upraveného prepisu listu zo snahou o interpretáciu pôvodného slovosledu, archaizmov a dobových vyjadrení.

<sup>35</sup> MNL, OL, E 180 Archivum familie Nádasdy, a. levelezés, Nádasdy Tamás – Nádasdy Tamásné. List zo súkromnej korešpondencie zo dňa 14. septembra 1545. Preklad upraveného prepisu listu bez zachovania archaizmov.

dých kráľovičov, ak by sa niečo stalo s ich otcom, Česi za kráľov zvolili.<sup>36</sup> Šlikov pochytili, ale nešír to. Boh ťa udržiavaj v pokoji. Dané v Českom Brode 14. septembra 1545.

*Tvoj Nádašdy etc.*

*Mojej panej napíš, povedz alebo odkáž moje porúčanie.“*

*„Tento list nech je daný mojej milovanej Uršulke“<sup>37</sup>*

### **Analýza a interpretácia listu**

List spadá do osobnej resp. súkromnej korešpondencie budúceho palatína, o čom svedčí hneď niekoľko znakov listu. Už forma písania adresáta je odlišná od tých listov, ktoré manželke písal formálne. Kým osobnejšie listy zväčša adresoval Uršule Kanižayovej nasledovne: *„Tento list nech je daný mojej milovanej Uršulke“<sup>38</sup>*, zatiaľ vo formálnych adresuje list dvoma spôsobmi: *„Ctihodnej a váženej pani Uršule Kanižayovej palatínke [manželke palatína] kráľovstva Uhorského“<sup>39</sup>* *„Ctenej a váženej pani Uršule Kanižayovej...“<sup>40</sup>*. Rovnako je to aj v prípade jej oslovenia v úvode listu. V prvom prípade je oslovenie stále v maďarskom jazyku spôsobom rovnakým alebo podobným, ako v tomto liste, zatiaľ čo vo formálnych je oslovenie výhradne v latinčine. Tie vo väčšine prípadov nepísal Nádašdy sám, ale jeho poverení pisári alebo blízki priatelia. Rozsahovo sú pramene rôznorodé, pričom ich výpovedná hodnota nie je priamoúmerná s dĺžkou textu, čoho príkladom je aj predložený dokument.

Hneď v úvode listu je uvedené, že Tomáš Nádašdy bol v tom čase súčasťou sprievodu kráľa do Prahy. List napísal a odoslal z Českého Brodu, ktorý leží, podľa jeho slov, len štyri míle od Prahy. Môžeme predpokladať, že kráľovský sprievod v tomto meste prenocoval, keďže až na druhý deň očakávajú svoj príchod do Prahy. Český Brod je od Prahy vzdialený približne 30 km, túto trasu by bez problémov absolvovali za cca 7 – 8 hodín.<sup>41</sup> Tomáš Nádašdy v tomto období plnil svoje úlohy v kráľovskej kancelárii, kde ho dosadil samotný Ferdinand I. Ako kráľov osobný poradca nemohol odmietnuť účasť na ceste do Prahy. Ferdinand I. väčšinu svojho panovania strávil medzi svojimi sídlami, ako som už vyššie uviedla, sa nestretlo s porozumením na strane českej a ani uhorskej (stavovskej) šľachty. Obe strany vnímali jeho krátkodobé zotrvanie v jednotlivých kráľovstvách za nepostačujúce pre vládu nad krajinou a riešenie vzniknutých

<sup>36</sup> V doslovnom preklade by sme vetu preložili: *„Mladých kráľov, ak by sa niečo stalo s ich otcom, si Česi za kráľov zvolili.“*

<sup>37</sup> MNL, OL, E 180 Archivum familiae Nádasdy, a. levelezés, Nádasdy Tamás – Nádasdy Tamásné. List zo súkromnej korešpondencie zo dňa 14. septembra 1545. Adresná formulka.

<sup>38</sup> MNL, OL, E185 Archivum familiae Nádasdy, a. levelezés, List Nádasdy Tamás – Nádasdy Tamásné. List z osobnej korešpondencie zo dňa 17. augusta 1558.

<sup>39</sup> MNL, OL, E185 Archivum familiae Nádasdy, a. levelezés, Nádasdy Tamás – Nádasdy Tamásné. List z osobnej korešpondencie zo dňa 10. decembra 1549.

<sup>40</sup> MNL, OL, E185 Archivum familiae Nádasdy, a. levelezés, Nádasdy Tamás – Nádasdy Tamásné. List z osobnej korešpondencie zo dňa 19. septembra 1558.

<sup>41</sup> Predpokladajúc a vychádzajúc z dobových máp a digitálneho zmerania vzdialenosti v krokoch, pretransformovanie údajov do vzdialenosti pešou chôdzou a následným výpočtom skrz počítačový program autorkou štúdie.

problémov. V liste opisovaná cesta tiež nebola výnimkou od ostatných krátkodobých ciest kráľa, keďže aj v tomto prípade naplánoval svoj návrat do Viedne do siedmich dní od svojho príchodu do Prahy. Tomáš Nádašdy, aj keby chcel, nemohol opustiť sprievod kráľa svojvoľne a musel čakať, kým mu kráľ dovolí vzdialiť sa a opustiť jeho sprievod, na čo upozorňuje aj svoju manželku.

Veľmi rozporuplnou a interesantnou vetou v rámci listu je práve tá o voľbe „kráľov“: „Az iffjú királyokat, királlyá választották az csehek, ha az atyjuknak valami dolga történiük...”<sup>42</sup>, v preklade: „Mladých kráľovičov, ak by sa niečo stalo s ich otcom, Česi za kráľov zvolili...”<sup>43</sup> K reálnej slobodnej voľbe a stavmi potvrdenému nástupníctvu Ferdinanda nedošlo, hoci reverz Ferdinanda I. z 2. septembra 1545 hovorí niečo iné. Podobne tomu bolo aj v prípade Ferdinandovho nároku na uhorský i český trón, ktorý utvrdzoval svojou sobášnou politikou, manželstvom s Annou Jagelovskou, sestrou predchádzajúceho panovníka Ľudovíta II. Jagelovského.<sup>44</sup> Volebný snem z roku 1526 de facto odoprel dedičný nárok Anny Jagelovskej na český trón tým, že voľby nového kráľa boli označené za slobodné.<sup>45</sup> V spomínanom reverze z 2. septembra 1545 hovorí o svojej voľbe a osobe nasledovne: „zo slobodnej a dobrej vôle za kráľa zvolili a prijali”<sup>46</sup> Dedičný nárok „mladých kráľov/kráľovičov“, vychádzal z nástupníckeho zákona Karola z roku 1348, rovnako ako aj z (mimoriadneho) dekrétu Ľudovíta II. z 11. januára 1510, kde Annu Jagelovskú „menuje“ za dedičku Českého kráľovstva, pretože ju české stavy „poddane uznali a prijali”<sup>47</sup>, o čom nevytvrdzujú žiadne historické alebo právne dokumenty. Prvýkrát sa dedičný nárok Anny a jej potomkov uznáva až v roku 1545. Dedičné právo potomkov a nástupcov Ferdinanda a Anny vznikalo práve po jagelovskej vetve veľmi podobne, ako to bolo v Anglicku v prípade hannoverskej a Stuartovskej dynastie, keďže predchádzajúci vládnci rod vymrel len po meči. V roku 1545 zasadal český snem trikrát, konkrétne 7. januára<sup>48</sup>, 13. mája<sup>49</sup> a 17. augusta<sup>50</sup>, ale ani jedno uznesenie neobsahovalo zmienku o Anninom nároku na českú korunu, ale ani otázku Ferdinandových nástupcov. Okrem spomínaného reverzu z roku 1545 nevidujem žiadny ďalší prameň, ktorý by potvrdzoval alebo vyvrátil tvrdenia

<sup>42</sup> MNL, OL, E185 Archivum familiae Nádašdy, a. levelezés, Nádasdy Tamás – Nádašdy Tamásné. List z osobnej korešpondencie zo dňa 14. septembra 1545. Text uvedený v štylizovanom prepise.

<sup>43</sup> MNL, OL, E185 Archivum familiae Nádašdy, a. levelezés, Nádasdy Tamás – Nádašdy Tamásné. List z osobnej korešpondencie zo dňa 14. septembra 1545. Text uvedený v štylizovanom preklade.

<sup>44</sup> Dcéra Vladislava II. Jagelovského a Anny de Foix.

<sup>45</sup> České sněmy. Svazek I. 1526 – 1545. [online]. Dostupné na internete: <<https://www.psp.cz/eknih/snemy/v010/1526/t003400.htm>>.

<sup>46</sup> České sněmy. Svazek I. 1526 – 1545. [online]. Dostupné na internete: <<https://www.psp.cz/eknih/snemy/v010/1545/t033500.htm>>.

<sup>47</sup> České sněmy. Svazek I. 1526 – 1545. [online]. Dostupné na internete: <<https://www.psp.cz/eknih/snemy/v010/1545/t033500.htm>>.

<sup>48</sup> České sněmy. Svazek I. 1526 – 1545. [online]. Dostupné na internete: <<https://www.psp.cz/eknih/snemy/v010/1545/t032700.htm>>.

<sup>49</sup> České sněmy. Svazek I. 1526 – 1545. [online]. Dostupné na internete: <<https://www.psp.cz/eknih/snemy/v010/index02.htm>>. Existuje doklad je o zvolaní snemu, ale o jej priebehu a vôbec realizácii nemáme doklad.

<sup>50</sup> České sněmy. Svazek I. 1526 – 1545. [online]. Dostupné na internete: <<https://www.psp.cz/eknih/snemy/v010/1545/t033400.htm>>.

o otázke nástupníctva a nároku Ferdinandových potomkov na českú korunu. Sú reverz z roku 1545 a odvolávka na Jagelovský pôvod Anny platným dedičným nárokom jej potomkov? V historickej i právnej obci bolo vedených viacero polemík<sup>51</sup> o nároku Ferdinanda na český trón, ale aj o tom, do akej miery boli tieto voľby „slobodné“. Tomáš Nádašdy svoj subjektívny názor na túto problematiku ani v ďalších svojich listoch nevyjadril, hoci vieme, že z budúcich možných habsburských panovníkov bol najviac naklonený práve Ferdinandovmu synovi Ferdinandovi. Informáciu o kráľovskej voľbe a jej výsledku spreď niekoľkých dní, vzhľadom na miesto pôsobenia, musel vedieť okamžite.

Habsburgovci, ako o tom vypovedali aj predchádzajúce riadky, nepatrili medzi „oblíbenú“ vládnucu dynastiu v Čechách ani v Uhorsku. Stavovským a menším povstaniam čelili veľkú časť vlády (nielen) v ére novoveku. K častým konfliktom dochádzalo práve s českým šľachtickým rodom Šlikov, ktorých uvádza aj Nádašdy. „Az Slikeket megfögták, de te ne beszéled“, v preklade „Šlikov pochytali, ale nešír to.“<sup>52</sup> Rod pochádzal pravdepodobne z historického regiónu *lat. Terra advocatorum*, známeho aj pod pomenovaním Vogtland alebo Fojtsko, dnes Cheb. V Krajinách českej koruny boli významní práve v období 15. a 16. storočia. Objavením rozsiahlych ložísk striebra v oblasti Krušných hôr, ich spracovaním a razením mincí narastal ich vplyv, bohatstvo a moc.<sup>53</sup> So založením mesta Jáchymov v roku 1516 sa spája meno Štefana Šlika, ktorý ho založil a rozostaval práve pre blízke ložiská striebra. Razbou rýdzo strieborných toliarov vstúpili do povedomia celej vtedajšej Európy. Kráľ osobne i Koruna v tom čase bojovali s finančnými ťažkosťami. Viedlo ho to k opatreniam, zahrňujúcim i konfiškáciu mincového práva Šlikov a ich ďalších výsad, ktoré sa im podarilo opätovne získať až v roku 1528. Naštrbené vzťahy medzi Habsburgovcami a predstaviteľmi Šlikov, ako aj nezhody v náboženských otázkach, viedli Šlikov k odkloneniu od Koruny. Najprv len sympatizovali s vyjadreniami českej odbojnej šľachty, ale neskôr sa k nim aj pripojili v boji proti kráľovi.<sup>54</sup> Poprední predstavitelia rodu, ako napr. osoba Albrechta Šlika<sup>55</sup>, napriek týmto skutočnostiam zostala na svojej pozícii, pričom nebol jediným príkladom. V priebehu 17. storočia sa aktívne zapájali do stavovských povstaní, následkom čoho došlo k uvaleniu opätovným sankcií

<sup>51</sup> Viď. České sněmy. Svazek I. 1526 – 1545. [online]. Dokumenty 16 – 127. Dostupné na internete: <<https://www.psp.cz/eknih/snemy/v010/>>; JANÁČEK, České dějiny I. I. díl, s. 28-47.; JANÁČEK, České dějiny I. II. díl, s. 19-39.; VINAR, Otakar. Habsburské snatky a dedičnost aneb příbuzenství nezná hranic. In Genealogické a heraldické listy. Acta genealogica ac heraldica, 1998, roč. 18, č. 3, s. 3-17.; VINAR, Otakar. Z genealogie českých králů. Cesta Habsburků na český trůn (1278-1526). In Heraldika a genealogie, 2000, roč. 33, s. 139-170.; ČECHURA, Jaroslav. První Habsburkové na českém trůně I. – České země v letech 1526-1583, Praha, 2008, s. 39-49, 79-112.

<sup>52</sup> MNL, OL, E185 Archivum familiae Nádašdy, a. levelezés, Nádasdy Tamás – Nádašdy Tamásné. List z osobnej korešpondencie zo dňa 14. septembra 1545.

<sup>53</sup> HALADA, Jan. Lexikon české šlechty. Praha, 1992, s. 153-155.

<sup>54</sup> SMOLÍK, Josef. Smlouva krále Ferdinanda I. s pány Šliky o hory a minci Jáchymovskou. In Památky archeologické a místopisné, 1903, roč. 20, č. 5, s. 333-340; KAŠPAR, Pavel – HORÁK, Vladimír. Schlikové a dobývání stříbra. Praha, 2009, 95 s. 41-44.

<sup>55</sup> Albrecht Šlik bol od roku 1534 kráľovský hajtmán Kadaňského hradu a veliteľ oddielov Ferdinanda I. v protitureckých vojnách v roku 1537, hajtmán Starého mesta pražského. MAILÁTH, Johann. Geschichte des österreichischen Kaiserstaates II. Hamburg, 1837, s. 41-43.

zo strany panovníka v podobe konfiškovania časti majetku a práv, ale aj poprava popredného predstaviteľa rodu – Joachima Ondreja Šlika.<sup>56</sup> Potomkovia Šlikov a nositelia rodu do dnešných čias žijú a pôsobia (aj) v českej štátnej sfére. Vyššie spomínaný Štefan Šlik,<sup>57</sup> z ostrovskej vetvy rodu, spolu s bratom Hieronymom Šlikom a ďalšími rodinnými príslušníkmi v roku 1545 viedli menšie povstanie proti Ferdinandovi I. Habsburskému. Ten ich následne zajal, o čom padla zmienka aj v liste Tomáša Nádašdyho. Šlikov, ako to uvádza aj Ottova encyklopédia, odvedli do pražskej Bielej veže, kde ich potrestali a chceli ich zbaviť výsad, ale 19. októbra im udelili milosť a Hieronymovi boli majetky ponechané. Odsúdený bol až za svoje prehrešky v Šmalkaldskej vojne, kedy ho pozbavili takmer všetkých majetkov a bol vyhnaný do Lokietska.<sup>58</sup>

V roku 1545 boli „súčasťou“ pražského hradu „dve“ Biele veže. Soběslavská (západný vstup do hradu) už od stredoveku plnila funkciu väzenia, ale aj dnes známa Biela veža (súčasť severného opevnenia hradu) už v tom čase stála, ale úlohu väzenia nadobudla až po prestavbe medzi rokmi 1586 – 1587. Vtedy Rudolf II. preniesol pôvodné väzenie do nových priestorov a ponechal aj názov Biela veža. O necelé storočie neskôr, po udalostiach z roku 1545, bola Biela veža opäť spätá s českými protihabsburskými stavovskými povstaniami a miesto zajatia ďalších predstaviteľov Šlikov.<sup>59</sup>

## Záver

List Tomáša Nádašdyho zo 14. septembra 1545 nepatrí práve medzi tie rozsahovo obširne a možno práve kvôli tomu bol doteraz mnohokrát prehliadaný a doposiaľ neinterpretovaný. Okrem zbierky prameňov s názvom – Rodinná korešpondencia palatína Tomáša Nádašdyho,<sup>60</sup> ho neobsahovala žiadna edícia. Dokonca ani táto publikácia list neinterpretuje, ale len uvádza čiastočne štylizovaný prepis so zásahmi do textu. Čo sa výpovede listu týka, doteraz som nenašla žiadny iný prameň, ktorý by bol v spojitosti s vyhlásením (reverzom) Ferdinanda I. Habsburského z 2. septembra 1545 o nástupníctve jeho synov na český trón. Podobne je to aj v prípade problematiky povstania Šlikov z tohto roku.

Korešpondencia Tomáša Nádašdyho a Uršule Kanižayovej je dodnes radená do zlatého fondu maďarskej historiografie, ale bádanie je primárne zamerané na ich manželské a rodinné vzťahy. Kratšie články a štúdie, kde sa sem – tam nejaký list objaví, riešia takmer vždy vzťah medzi manželmi, neschopnosť počatia a následný „zázračný“ pôrod Uršule Kanižayovej alebo vyženie a vydaj

<sup>56</sup> MAILÁTH, Geschichte, s. 1-99.

<sup>57</sup> zakladateľ Jáchymova

<sup>58</sup> OTTO, Jan. Ottův slovník naučný. 24. díl. [online]. Praha, 1906, s. 676. Dostupné na internete: <<https://www.digitalniknihovna.cz/nkp/view/uuid:04d2a750-eb9b-11e4-a511-5ef3fc9ae867?page=uuid:869753e0-1084-11e5-ae7e-001018b5eb5c>>.

<sup>59</sup> HRUBEŠ, Josef – HRUBEŠOVÁ, EVA. Věže v dějinách stověžaté Prahy. Praha, 2008, 287 s.; VLČEK, Pavel et al. Umělecké památky Prahy. Pražský hrad a Hradčany. Praha, 2000. 521 s.; SVÁTEK, Josef. Ze staré PaHy. Obrazy, děje- a místopisné. [online]. Praha, 1899, 362 s. Dostupné na internete: <<https://www.digitalniknihovna.cz/mlp/view/uuid:73b2e660-646d-11dd-9595-000d606f5dc6?page=uuid:0c697180-646e-11dd-b582-000d606f5dc6>>.

<sup>60</sup> KÁROLYI, – SZALAY, Nádasdy Tamás nádor, s. 2.



vychovávaných detí. Interpretácie vnútro- a zahraničných politických udalostí a osôb sú akosi v pozadí čakajúce na to, aby bádateľ i v súkromnej korešpondencii hľadal a našiel (aj keď ukryté „medzi riadkami“) interesantné skutočnosti.

### **Zoznam použitých prameňov a literatúry:**

#### **Archívy a edície prameňov:**

- České sněmy. Svazek I. 1526 – 1545. [online]. Dostupné na internete: <<https://www.psp.cz/eknih/snemy/v010/>>.
- KÁROLYI, Árpád – SZALAY, József. Nádasdy Tamás nádor családja levelezése. Budapest, 1882.
- MNL, OL, E 180 Archivum familie Nádasdy, a. levelezés, Nádasdy Tamás – Nádasdy Tamásné. List zo súkromnej korešpondencie zo dňa 14. septembra 1545.
- MNL, OL, E185 Archivum familiae Nádasdy, a. levelezés, Nádasdy Tamás – Nádasdy Tamásné. List z osobnej korešpondencie zo dňa 10. decembra 1549.
- MNL, OL, E185 Archivum familiae Nádasdy, a. levelezés, List Nádasdy Tamás – Nádasdy Tamásné. List z osobnej korešpondencie zo dňa 17. augusta 1558.
- MNL, OL, E185 Archivum familiae Nádasdy, a. levelezés, Nádasdy Tamás – Nádasdy Tamásné. List z osobnej korešpondencie zo dňa 19. septembra 1558.
- VIDA, Tivadar. „Szerelmes Orsikám ...“. Budapest, 1988.

#### **Monografie a zborníky ako celok:**

- BÁN, Péter (eds.). Magyar történelmi fogalomtár. II. L-ZS. Budapest, 1989.
- BESSENYEI, József. A Nádasdyak. Budapest, 2005.
- ČAPKA, František. Dějiny zemí Koruny české v datech. 3. vyd. Praha, 1999.
- ČECHURA, Jaroslav. České země v letech 1526 – 1583. První Habsburkové na českém trůně I. Praha, 2008.
- HALADA, Jan. Lexikon české šlechty. Praha, 1992.
- HORVÁTH, Mihály. Gróf Nádasdy Tamás élete, némi tekintettel korára. Buda, 1838.
- HRUBEŠ, Josef – HRUBEŠOVÁ, EVA. Věže v dějinách stověžaté Prahy. Praha, 2008.
- JANÁČEK, Josef. České dejiny I. Doba předbělohorská. I. díl. Praha, 1968.
- JANÁČEK, Josef. České dejiny I. Doba předbělohorská. II. díl. Praha, 1984.
- KAŠPAR, Pavel – HORÁK, Vladimír. Schlikové a dobývání stříbra. Praha, 2009.
- KOHLER, Alfred. Ferdinand I. 1503 – 1564. Fürst, König und Kaiser. München, 2003.
- LUBY, Štefan. Dejiny súkromného práva na Slovensku. Bratislava, 2002.
- MAILÁTH, Johann. Geschichte des österreichischen Kaiserstaates II. Hamburg, 1837.
- PÁLFFY, Géza. A Magyar Királyság és a Habsburg Monarchia a 16. században. Budapest, 2016.
- PĚKNÝ, Tomáš. Historie Židů v Čechách a na Moravě. Praha, 2001.
- SÖPTEI, István. Nádasdy Tamás (1498 – 1562) emlékezete. Sárvár, 1998.
- SVÁTEK, Josef. Ze staré Pahy. Obrazy, děje- a místopísne. [online]. Praha, 1899. Dostupné na internete: <<https://www.digitalniknihovna.cz/mlp/view/uuid:73b2e660-646d-11dd-9595-000d606f5dc6?page=uuid:0c697180-646e-11dd-b582-000d606f5dc6>>.
- SZÁRAY, Miklós. Történelem IV. A középkor. Budapest, 1991.
- VLČEK, Pavel et al. Umělecké památky Prahy. Pražský hrad a Hradčany. Praha, 2000.
- VOREL, Petr. Veliké dějiny zemí Koruny české VII. 1526 – 1618. Praha, 2005.

**Štúdie a články v časopisoch a zborníkoch, kapitoly v kolektívnych monografiách:**

- BESSENYEI, József. A Magyar Királyság központja – Buda – és Nagyszombat kapcsolatrendszer a Mohács utáni évtizedekben. In SZVOBODA DOMÁNSZKY, Gabriella (ed.): *Tanulmányok Budapest Múltjából XL*. Budapest, 2015, s. 107-120.
- BESSENYEI, József. Introitus et exitus. Nádasdy Tamás birtokai, vagyona, jövedelmei és kiadásai. In BESSENYEI, József – DRASKÓCZY, István (eds.). *Pénztörténet, gazdaságtörténet: tanulmányok Búza János 70. születésnapjára*. Budapest; Miskolc, 2009, s. 24-53.
- BESSENYEI, József. Zrínyi Miklós politikai szereplése a Szapolyai János és Habsburg Ferdinánd közötti küzdelmek idején. In VARGA, Zoltán (ed.). *Zrínyi Miklós élete és öröksége*. 2008. november 7-8-án Zrínyi Miklós születésének 500. évfordulója alkalmából Szigetváron rendezett konferencia előadásainak szerkesztett szövege. Szigetvár, 2010, s. 48-56.
- CZIGÁNY, Lóránt. The Reformation: the Triumph of the Vernacular. In CZIGÁNY, Lóránt. *A History of Hungarian Literature. From the Earliest Times to the mid-1970's*. Budapest, 1984. Dostupné na internete: <<http://mek.niif.hu/02000/02042/html/7.html>>.
- DUCHOŇOVÁ, Diana. Šlachta. In DUCHOŇOVÁ, Diana – HANULA, Matej (eds.). *Človek raného novoveku*. Bratislava, 2020.
- MOLNÁROVÁ, Mária. Čo sa skrýva medzi riadkami? Moja milovaná Uršulka. In HETÉNYI, Martin (ed.). *Študentská vedecká odborná činnosť: zborník vedeckých prác*. Nitra, 2018, s. 256-291.
- SMOLÍK, Josef. Smlouva krále Ferdinanda I. s pány Šliky o hory a minci Jáchymovskou. In *Památky archeologické a místopisné*, 1903, roč. 20, č. 5, s. 333-340
- VINAR, Otakar. Habsburské sňatky a dedičnosť aneb príbuzenství nezná hranic. In *Genealogické a heraldické listy. Acta genealogica ac heraldica*, 1998, roč. 18, č. 3, s. 3-17.
- VINAR, Otakar. Z genealogie českých králů. Cesta Habsburků na český trůn (1278-1526). In *Heraldika a genealogie*, 2000, roč. 33, s. 139-170.

**Ďalšie nezaradené diela:**

- OTTO, Jan. *Ottův slovník naučný*. 24. diel. [online]. Praha, 1906. Dostupné na internete: <<https://www.digitalniknihovna.cz/nkp/view/uuid:04d2a750-eb9b-11e4-a511-5ef3fc9ae867?page=uuid:869753e0-1084-11e5-ae7e-001018b5eb5c>>.

Počet slov: 6 900

Počet znakov (vrátane medzier): 48 321